

ISTORIJA I KULTURA JEVREJA U BEOGRADU

Edukativni obilazak

Nikola Grahovac

NEVATIM

Young Social Entrepreneurship in Germany

ORGANIZACIJA HAVER SRBIJA

Haver Srbija je neprofitna, obrazovna organizacija građanskog društva, koja u saradnji sa partnerima i partnerkama, neprofitnim organizacijama i institucijama, kroz neformalno obrazovanje i aktivizam utiče na smanjenje predrasuda i disrkininacije u društvu, promoviše društveni aktivizam i osnažuje manjine i marginalizovane grupe. Organizacija teži ka izgradnji i jačanju demokratskih principa delovanja i ka promovisanju aktivnog i odgovornog društva. Haver Srbija ostvaruje svoju misiju i ciljeve kreiranjem i realizacijom edukativnih radionica, organizovanjem otvorenih diskusija, predavanja, seminara, izložbi, filmskog festivala i edukativnih treninga.

Promene u društvu ka kojima težimo zahtevaju vreme i dugotrajnu posvećenost i istrajnost. Stoga, organizacija nastavlja da osmišljava i inicira nove programe.

Više o organizaciji Haver Srbija: www.haver.rs ili na FB, IG, LI, YT: Haver Srbija.

PROJEKAT KORACI PROŠLOSTI, SADAŠNJOSTI, BUDUĆNOSTI

Projekat "Koraci prošlosti, sadašnjosti i budućnosti" ima za cilj očuvanje sećanja i obrazovanje o lokalitetima koji su zaboravljeni, napušteni ili nepoznati većem delu građana i građanki, a od izuzetnog su značaja za jevrejsko nasleđe, Holokaust i šиру javnost.

Glavni deo projekta je osmišljavanje i implementacija besplatnih obrazovnih obilazaka za javnost. Cilj obrazovanih obilazaka je da doprinesu razvijanju kritičke istorijske svesti i premošćavanju predrasuda koje postoji prema kulturi i istoriji Jevreja. Projekat teži rasvetljavanju i prevenciji postojanja današnjeg antisemitizma i diskriminacije.

Ovim projektom, lokaliteti stradanja i nasleđa u Srbiji postaju mesta obrazovanja i učenja, kao i prostori za aktivizam, i time doprinose stvaranju otvorenijeg, inkluzivnijeg i slobodnijeg društva.

EDUKATIVNI OBILAZAK - ISTORIJA I KULTURA JEVREJA U BEOGRADU

Lokacija: Sinagoga Sukat Šalom

Izgradnja Sinagoge počinje tek nakon Prvog svetskog rata, svečanim polaganjem kamena temeljca 15. juna 1924. Tokom perioda od 1924.-1926. godine završena je zgrada sinagoge prema projektu arhitekte Franje Urbana. Zgrada sinagoge koncipirana je u duhu arhitekture akademizma s preovlađujućim elementima neorenesanse. Sinagoga Sukat Šalom predstavlja važno kulturno-istorijsko svedočanstvo života jevrejske zajednice u Beogradu i Srbiji, i utvrđena je za kulturno dobro 2013. godine.

EDUKATIVNI OBILAZAK - ISTORIJA I KULTURA JEVREJA U BEOGRADU

Lokacija: Robni magazin – kuća porodice Buli – Kralja Petra 16

Nalazi se u nekadašnjoj glavnoj trgovačkoj ulici Beograda. Robni magazin je sagrađen 1907. godine prema projektu inženjera Viktora Azriela. Sagrađen je za Benciona Bulija, poznatog bankara i narodnog poslanika. Priča o fudbalskoj lopti i njenoj povezanosti sa porodicom Buli – Hugo Buli i istorija organizovanog igranja fudbala u Beogradu i Srbiji.

Недеља, 10.04. у 19 00 часова предавање докторанда Милице Рожман
Визуелна култура и приватни идентитет породице Були
У сарадњи са Центром за студије јеврејске уметности и културе

Бенцион Були

Рођен г. 1867. Потпредседник и делегирани администратор
Босанске Банке Београд-Сарајево. Преседник је и београдске
текстилне индустрије а.д.

JKC
Драг Шабат
ЈЕВРЕЈСКИ КУЛТУРНИ ЦЕНТАР - БЕОГРАД

EDUKATIVNI OBILAZAK - ISTORIJA I KULTURA JEVREJA U BEOGRADU

Lokacija: Jevrejska opština Beograd

Smatra se da život Jevrejske zajednice na prostoru današnje Srbije, možemo pratiti od vladavine Aleksandra Velikog u IV veku pre n.e. Veće doseljavanje Jevreja na teritoriju Balkanskog poluostrva vezujemo za izgon iz Španije 1492. i nešto kasnije, 1497. godine iz Portugalije.

Lokacija: Galerija fresaka (Bet Israel sinagoga)

Za vreme bombardovanja Beograda 6.04.1941. je bila pogodjena i sinagoga koja se nalazila u ulici Kralja Petra. Nakon Drugog svetskog rata sinagoga je srušena i na njenom mestu je sagradena Galerija fresaka.

Lokacija: Škola Braće Baruh

Porodica Baruh jedna je od najpoznatijih jevrejskih porodica iz Beograda. Ilija i Bulina Baruh, i njihovo šestoro dece – Isa (1910-1941), Bora (1911-1942), Joža (1913-1941), Rašela (1914-1941), Sonja (1922-2000) i Bela (1924-1943), bili su članovi radničkog pokreta i učestvovali su u antifašističkoj borbi. Braća su stradala već u prvim godinama rata (Isa i Joža su poginuli 1941. godine u Užicu, Bora je streljan na letu 1942. godine u Jajincima), a jedino su preživeli Sonja i roditelji.

EDUKATIVNI OBILAZAK - ISTORIJA I KULTURA JEVREJA U BEOGRADU

Bora Baruh – slikar (Beograd 19. XI 1911 - Jajinci 4. VII 1942)

Tokom Prvog svetskog rata, sa majkom, braćom i sestrom boravio je u Vidinu, u Bugarskoj. Po završetku rata, po-rodica se preselila u Požarevac, gde je, 1921, upisao Državnu realnu gimnaziju, a potom je, 1925, otišla za Niš, gde je Bora učio slikarstvo kod profesora crtanja Prve muške gimnazije Moše Šoamovića. Pravni fakuletet u Beogradu upisao je 1929. Po diplomiranju (1934), zapo-slio se kao advokatski pripravnik. Prvi atelje dobio je od Jevrejske opštine, 1933. Na ko-lektivnoj Šestoj jesenjoj izložbi 1933, u Umetničkom paviljonu „Cvijeta Zuzorić“, prvi put je izlagao. U Pariz je otišao 1935, zahvaljujući stipendiji Jevrejske opštine. Kratko je pohađao slikarsku školu kod Ozenfana. Član KPJ i KP Francuske postao je 1937, a sredinom te godine radio je na prihvatanju španskih dobrovoljaca iz Jugoslavije, u okviru komiteta za pomoć Španiji. Naredne godine, zbog ilegalnog delovanja u okviru komunističke partije, proteran je u Jugoslaviju. Po dolasku u Beograd, proveo je mesec dana u zatvoru Glavnjača. Uhapšen je početkom 1940. i poslat u Bilečki logor, gde je bio do sredine maja, kada je pušten. U avgustu 1941, pobegao je sa prisilnog rada u Smederevu i pristupio NOB-u. Prvo se borio u Kosmajskom a zatim u Kolubarskom odredu. U Užičkoj republici radio je u propagandnom odeljenju Vrhovnog štaba. Tokom proleća 1942, zarobljen je u valjevskom kraju. Proveo je jedno vreme u centralnom zatvoru u Valjevu, odakle su ga sproveli u Gestapo u Beograd, a potom na Banjicu. Streljan je na stratištu u Jajincima 4. Jula.

EDUKATIVNI OBILAZAK - ISTORIJA I KULTURA JEVREJA U BEOGRADU

Isidor Baruh – inženjer, prevodilac, narodni heroj (Beograd, 23. IV 1910 - Užice, 18. VIII 1941)

Srednju školu je učio u Požarevcu i Nišu, gde je maturirao 1929, a potom je u Beogradu upisao Tehnički fakultet. U Nišu je jedno vreme radio u Zavodu za izradu vojne odeće. Diplomu elektro-mašinskog inženjera stekao je 1938. ili 1939. Član KPJ postao je tokom studija. Radio je u fabrici „Jasenica“ u Smederevskoj Palanci, a potom u „Mikronu“ u Beogradu, ali je, zbog prokomunističkih stavova, otpušten sa oba posla. Prevodio je marksistička dela i bio saradnik u ediciji „Beli medvedi“. Krajem avgusta 1940, uhapšen je zbog rasturanja ilegalnog materijala i odveden u Glavnjaču, gde je bio do bombardovanja Beograda 1941. Po zadatku PK KPJ za Srbiju, otišao je u Užice da bi mobilisao narod za komunistički pokret. Bio je u sastavu prve užičke čete „Radoje Marić“, osnovane 28. jula. Poginuo je u borbi sa nemačkim trupama i albanskim žandarmima kod Drežničke gradine. Partizanska spomenica posthumno mu je dodeljena 1950, a za narodnog heroja proglašen je 1953. godine.

EDUKATIVNI OBILAZAK - ISTORIJA I KULTURA JEVREJA U BEOGRADU

Josif Baruh – filozof, politički radnik (Beograd, 25. X 1913 - Užice, 8. X 1941)

Prvi svetski rat proveo je sa majkom i braćom u Vidinu. Završio je osnovnu i srednju školu u Nišu (1930), a po-tom je upisao Filozofski fakultet u Beogradu, odsek za filozofiju. Tokom studiranja pristupio je SKOJ-u, a kasnije i KPJ, prvi iz porodice Baruh. Učestvovao je u demonstracija-ma tridesetih godina na Univerzitetu, bio je aktivan u studentskim udruženjima (član Upravnog odbora studentske zadruge Samopomoć, 1933), u radničkim demon-stracijama i manifestacijama. Hapšen je dvadesetak puta do izbijanja rata. Prvi put bio je uhapšen 1934. sa grupom studenata i izveden pred Okružni sud za Beograd, zbog optužbe da je vinovnik zbora studenata. U septembru 1939. zaposlio se kao nastavnik matematike u Realnoj gimnaziji u Petrovcu, koristeći falsifikovana dokumenta. Već u januaru 1940. policija ga je pronašla i uhapsila. Sa grupom od 28 viđenijih komunista prvo je odveden u Glavnjaču, a potom u Bilećki logor. Oslobođen je maja 1940. Po direktivi KPJ otišao je početkom rata u užički kraj. U Kosjerić je upućen kao instruktor Okružnog komiteta KPJ da organizuje ustank, a krajem avgusta postao je zamenik političkog sekretara Crnogorske čete Užičkog partizanskog odreda. Ranjen je tokom borbe za oslobođenje Bajine Bašte u septembru, a narednog meseca je preminuo od povreda u užičkoj bolnici. Odlikovan je Ordenom zasluga za narod II reda (1945) i nosilac je Partizanske spomenice (1950).

EDUKATIVNI OBILAZAK - ISTORIJA I KULTURA JEVREJA U BEOGRADU

Lokacija: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Jevrejska bolnica u Beogradu bila je specijalizovana zdravstvena ustanova osnovana 1941. godine u okupiranom Beogradu. Jevrejska bolnica otvorena je u zgradi Jevrejskog ženskog društva (danas Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju), u ulici Visokog Stevana 2. Cilj njenog osnivanja je bio organizacija zdravstvenog zbrinjavanja pripadnika jevrejskog naroda za vreme Drugog svetskog rata, nakon donošenja odluke Vermahta da se Jevrejima zabrani lečenje u javnim zdravstvenim ustanovama. Rad bolnice bio je pod stalnom kontrolom organa Gestapoa, SS poručnika Fricstraka, koji je stalno forsirao osoblje bolnice da se bolesnici što pre otpuste sa lečenja i upute u logor „Sajmište“. U martu 1942. godine je iz bolnice u smrt poslato 800 Jevreja.

Hilda Dajč – Medicinska sestra (1922 - 1942)

Rodena u imućnoj aškenaskoj porodici. Pre rata maturirala je gimnaziju kao jedna od najboljih daka u svojoj generaciji, a potom je upisala studije arhitekture na Beogradskom univerzitetu. Nakon što su u okupiranoj Srbiji studije prekinute, Hilda je volontirala kao medicinska sestra u Jevrejskoj bolnici u Beogradu. Dobrovoljno se prijavila da volontira u logoru na Starom sajmištu, gde je ubijena. U Jevrejskom istorijskom muzeju i u Arhivu Beograda čuvaju se njena četiri pisma.

EDUKATIVNI OBILAZAK - ISTORIJA I KULTURA JEVREJA U BEOGRADU

Lokacija: Stara Sinagoga – „El Kal Viežo“

U centru Beograda, na Dorćolu su od 16. veka živeli sefardski Jevreji. Sinagoga El kal vježo je izgrađena krajem XVII veka, tačnije između 1688 i 1690. godine, u srcu Dorćola. Imala je oblik izduženog pravougaonika, dimenzija i prema jugu se završavala polukružno. Zgrada je postojala sve do 1952. godine. Nalazila se u nekadašnjoj Mojsijevoj ulici, a to bi danas odgovaralo prostoru između Solunske i Ulice Visokog Stevana, što je prostor na kome se nalazimo sada.

Lokacija: Jevrejski kulturni centar

Zgrada podignuta 1923. godine je do 1941. bila Dom sefardskog jevrejskog društva „Oneg Šabat“. Zgrada „Oneg šabat i Gemilut hasadim“ je imala veliku ulogu u kulturnom i religioznom životu beogradskih jevreja između dva svetska rata. U njoj se nalazio jevrejski Dom za stare. Zgrada je vraćena Jevrejskoj opštini Beograd po zakonu o povraćaju imovine crkvama i verskim zajednicama.